

Ivan Nastović
UVOD U DUBINSKU PSIHOLOGIJU

Biblioteka PSIHOTERAPIJSKE STUDIJE

Urednik

Zoran Kolundžija

Knjiga se objavljuje u saradnji sa
Centrom dr Ivan Nastović
(www.ivannastovic.com)

Slika na prednjoj strani korica
Max Hunziker

Copyright © Olivera Žižović

Ivan Nastović

**UVOD U DUBINSKU
PSIHOLOGIJU**

Priredila
i uvodnu studiju napisala
Olivera Žižović

Drugo izdanje

PROMETEJ
Novi Sad

Ovu knjigu, s radošću i ponosom, u znak zahvalnosti, posvećujem mom učitelju Leopoldu Sondiju, koji me je uveo u čudesno lep i čudesno zagonetan svet dubinske psihologije.

SADRŽAJ

Napomena priređivača	9
Olivera Žižović, Snovi Ivana Nastovića	11
Predgovor	107
I Istorijat i značenje pojma dubinska psihologija	115
II Istorijat i značenje pojma nesvesno	125
III Individualno nesvesno (Frojd)	131
IV Kolektivno nesvesno (Jung)	147
V Familijarno nesvesno (Sondi)	169
VI Dinamički odnos između svesti i nesvesnog	207
VII Ispoljavanje nesvesnog	229
VIII Kompleksi i njihov značaj u dubinskoj psihologiji	237
IX Istorijat, značenje i značaj pojma ega u dubinskoj psihologiji	257
X Mehanizmi odbrane	287
XI Mehanizmi adaptacije	307
XII Kontrola realnosti	329
XIII Ego-granice	343

XIV	Sintetička funkcija ega	363
XV	Jačina ega	375
XVI	Super-ego	385
XVII	Sinergizam između ego-funkcija	403
XVIII	Dijagnostikovanje ego-funkcija	411
XIX	Dubinsko-psihološka dijagnostika	435
XX	Dubinsko-psihološka terapija	467
XXI	Integracija dubinske psihologije	513
XXII	Diskusija i zaključak	525
XXIII	Appendix	535

Napomena priređivača

Knjiga doktora Ivana Nastovića *Uvod u dubinsku psihologiju* koja je ostala nedovršena u autorovoj zaostavštini, a sada se nalazi pred čitaocima, u potpunosti odgovara zamisli svog autora, koji je za knjigu napisao predgovor, precizno koncipirao njen sadržaj i lično dovršio polovinu poglavlja.

Rad priređivača je umnogome bio olakšan zahvaljujući tome što je rukopis dobrim delom zasnovan na već objavljenim Nastovićevim knjigama *Psihopatologija ega* i *Dubinsko-psihološki dijagnostički praktikum*, koje, međutim, godinama nisu dostupne čitaocima (osim u privatnim i javnim bibliotekama), zbog čega se autor i odlučio da sačini ovu knjigu. Ipak, knjiga je osmišljena i koncipirana na sasvim nov način i s novim ciljem, pa se u ovom obliku prvi put pojavljuje pred čitaocima.

Dugogodišnje iskustvo saradnje sa doktorom Nastovićem, praćeno poverenjem koje mi je ukazivao prilikom rada na njegovim prethodnim knjigama, kao i poznavanje osnovnih postavki ove knjige uticali su da se odvažim da rukopis priredim za štampu.

Knjigu sam radila sa pomešanim osećanjima radosti i tuge – radosti, zbog prilike da je dovršim i objavim na način na koji ju je autor uobličio, saglasno njegovoj zamisli, želji i nameri, ali i sa snažnim osećanjem tuge što sam na tom poslu po prvi put bila sama.

U Beogradu,
septembar 2015.

Olivera Žižović

Olivera Žižović

SNOVI IVANA NASTOVIĆA

Početakom 1966. godine, pripremajući predavanje o analizi familijarnog nesvesnog koje je trebalo da održi u okviru Psihijatrijske sekcije Srpskog lekarskog društva, Ivan Nastović se pismom obratio Leopoldu Sondiju, sa željom da od tvorca te metode i jedinog tada živog velikana dubinske psihologije dobije određene podatke o njegovom životu i radu, kojima bi upotpunio svoje izlaganje. Nije ni slutio da će to biti početak jedne izuzetno plodne saradnje, koja će poneti epitet doživotne i suštinski odrediti Nastovićev budući profesionalni razvoj.¹ U tom trenutku, on je, pored završenih studija psihologije u Beogradu, za sobom imao i jednogodišnju specijalizaciju iz kliničke psihologije na Neuropsihijatrijskoj klinici u Beču, kao i nekoliko godina radnog iskustva, najpre u Neuropsihijatrijskom zavodu Popovača kod Zagreba², a potom i na Neuropsihijatrijskoj klinici Kliničkog centra Srbije u Beogradu.

¹ Za izradu ovog rada korišćena je lična prepiska Leopolda Sondija i Ivana Nastovića, kao i druga dokumentacija iz Nastovićeve zaostavštine.

² Taj zavod ustanovio je primarijus psihijatrije dr Ivan Barbot (1882–1971), po kome je Neuropsihijatrijska bolnica u Popovači 1974. godine i dobila ime. Doktor Barbot je završio studije medicine u Gracu 1914. godine, a prvi je, sledeći tada najnovija terapeutska shvatanja, uveo radnu terapiju na naše prostore, posebno se starajući o adekvatnom smeštaju i humanom tretmanu duševnih bolesnika. Zanimljivo je da je dr Barbot, sa dvojicom prijatelja, 1899. godine otkrio ostatke krapinskog čoveka.

Kao uvaženi lekar i upravnik bolnice u Popovači, u kojoj je Nastović jedno vreme radio, dr Barbot će prepoznati potencijalne mogućnosti mladog kolege, i, sledeći njegovu želju za usavršavanjem, dati mu stručne preporuke, koje će Nastoviću omogućiti specijalizaciju na čuvenoj Bečkoj klinici. Odlazak

Sa osnovama učenja Lepolda Sondija Ivan Nastović se susreo već tokom boravka na Bečkoj klinici, saradujući sa upravnikom klinike, prof. dr Hansom Hofom³ i šefom Psihološke laboratorije na klinici, dr Rudolfom Kvaternberom⁴. Stoga je u pomenutom pismu Sondiju Nastović iskazao spremnost da na naše prostore uvede primenu eksperimentalne dijagnostike nagona i ega, to jest upotrebu Sondijevog testa, tim pre što je u tom trenutku u tadašnjoj Jugoslaviji ta dijagnostička metoda bila potpuno nepoznata. Biće to, uostalom, samo prva u nizu profesionalnih novina koje će Ivan Nastović uvesti, neprestano težeći sopstvenom stručnom usavršavanju, ali i nesebičnom upoznavanju kolega sa novim, u svetu već priznatim i uveliko korišćenim dijagnostičkim i terapijskim metodama.⁵

Ubrzo nakon pomenutog prvog kontakta, uslediće Sondijev poziv Nastoviću da dođe u Cirihi i na njegovom institutu pohađa neke od seminara u zimskom semestru 1966/67. godine.⁶ Nakon što su se i lično upoznali, Sondi nije krio oduševljenje Nastovićevim talentom, sposobnostima i poznavanjem psihijatrijskih problema, kao i njegovom

u Beč pokazao se kao važan za dalji profesionalni razvoj Ivana Nastovića, a time i za ceo njegov životni put.

³ U potvrdi o završenoj specijalizaciji od 2. novembra 1963. godine, upravnik Psihijatrijsko-neurološke klinike Univerziteta u Beču, prof. dr Hans Hof, između ostalog navodi i projektivne metode testiranja koje je Ivan Nastović u tom periodu, radeći s pacijentima, koristio, pri čemu pominje ne samo Roršahov test i TAT, već i Sondijev test.

⁴ Nastović je kod Kvaternbera završio jednogodišnju specijalizaciju iz kliničke psihologije.

⁵ Slično će biti i sa ostalim metodama, pa će Nastović 1967. godine na Institutu za primenjenu psihologiju u Cirihi završiti edukaciju kod Evalda Boma za Roršahov test, dok će na Jungovom institutu 1967/68 godine proći obuku kod Francla Riklina za Jungov asocijacioni eksperiment.

⁶ Reč je o seminarima o genetici, dijagnostici nagona, psihoterapiji i dečijoj psihoterapiji, pri čemu je Sondi Nastoviću posebno preporučio i predavanja svog bliskog saradnika dr Armina Belog na Univerzitetu Friburg (Švajcarska).

velikom životnom i radnom energijom i nepresušnom radoznavošću. Stoga će ga ubrzo pozvati da kao njegov gost dođe na Sondijev institut i nastavi započeto obrazovanje, produbljujući već stečena znanja iz šikzal-analitičke psihologije, čime je otpočela Nastovićeva dvogodišnja specijalizacija u Cirihu.⁷

Svoj boravak u Švajcarskoj on će iskoristiti na najbolji način. Osim edukativne analize, Nastović će pod Sondijevom supervizijom deset meseci raditi na dubinsko-psihološkoj analizi Kainovog i Edipovog kompleksa⁸, a Sondi će rezultate njegovog istraživanja objaviti 1969. godine u svojoj knjizi *Kain. Oblici zla (Kain. Gestalten des Bösen)*.⁹ Sećajući se, decenijama kasnije, redovnih susreta sa Sondijem iz tog perioda, koji su podrazumevali viščasovni zajednički rad, Nastović će, s mladalačkim entuzijazmom, govoriti da su to za njega bili *praznici*. Razgovore sa Sondijem smatrao je velikom privilegijom, ističući da je iz njih mnogo naučio, čak i kada su teme naizgled bile obične i svakodnevene.

Tokom boravka u Cirihu Nastović će provesti jedan semestar i na Jungovom institutu, kada će, između ostalog, prisustvovati i seminarima o tumačenju snova, ali i dubinsko-psihološkoj, odnosno jungovskoj interpretaciji baj-

⁷ Rečit je podatak da je Sondi Nastoviću omogućio besplatnu edukaciju na svom institutu (što potvrđuje njegovo pozivno pismo od 4.12.1966. godine), kao i činjenica da se lično angažovao na intenziviranju Nastovićevih studija (o čemu svedoči i jedna zvanična potvrda, koju je 18. aprila 1968. godine izdao dr Armin Beli).

⁸ Kainov kompleks spada u jedno od važnijih Sondijevih otkrića. Dok Edipov kompleks nastaje u trouglu majka – sin – otac, a odlikuje ga ljubav prema majci i ubilačke ideje usmerene ka ocu, Kainov kompleks nastaje u trouglu otac – sin – brat, a karakterišu ga ljubav prema ocu i ubilačke ideje usmerene ka bratu. Kaina bitno određuju ljutnja, mržnja, zavist, ljubomora, bes, prevara, lukavstvo, želja za osvetom i snažan nagon za posedovanjem.

⁹ Ova Sondijeva knjiga kod nas je objavljena pod naslovom *Kainov kompleks*, Prometej, Novi Sad, 2013.

ki kod Mari Luiz fon Franc¹⁰. Sve to će na njega ostaviti snažan utisak i bitno uticati na njegov dalji profesionalni razvoj, kao i na njegova buduća interesovanja.

Specijalizacije u Beču i Cirihi, a pre svega neposredan kontakt sa eminentnim stručnjacima tog vremena, bilo da je reč o samim tvorcima određenih dubinsko-psiholoških pravaca, metoda i testova (što je slučaj sa Sondijem, Morenom¹¹ i Amonom¹²), bilo o njihovim najbližim učenicima (Evaldom Bomom, kada je reč o Roršahovoj metodi ili Mari Luiz fon Franc, kada je reč o Jungovom učenju), ostaviće trajan pečat ne samo na Nastovićev rad već i na razvoj i unapređenje psihologije na našim prostorima, zbog čega će mu Društvo psihologa Srbije 1989. godine dodeliti „Nagradu za naučni doprinos psihologiji dr Borislav Stefanović“.

Novine koje je dr Nastović doneo u našu sredinu nisu, međutim, obeležile samo njegov profesionalni rad i angažovanje, već su, zahvaljujući njegovom neprestanom ličnom razvoju i širokim interesovanjima, proširene i prime-

¹⁰ Dovoljno je pomenuti da su u toku zimskog semestra 1967/68 godine, kada je Nastović bio na Jungovom institutu, osim dr Riklina i Mari Luiz Fon Franc, svoje kurseve držali i Aniela Jafe, Jolanda Jakobi i Džejsms Hilman.

¹¹ Tokom boravka na Neuropsihijatrijskoj klinici u Beču, Nastović je došao u lični kontakt i sa tvorcem psihodrame Jakobom Morenom i učestvovao u njegovim psihodramskim seansama, koje su na Nastovića ostavile snažan utisak. Kasnije je govorio da se tome nije više posvetio samo zato što je već krenuo drugim putem, a rado se sećao i jednog slučaja koji je Moreno rešio na kreativan način, tačnije onako kako to može učiniti samo tvorac određene metode.

Zanimljiv je podatak da je Nastović bio u kontaktu i sa Manfredom Blojlerom, koji je, poput svog oca Eugena Blojlera, bio ugledni psihijatar i profesor, sa doktoratom iz shizofrenije. Nastović je imao priliku da sluša njegovo predavanje o analizi shizofreničara tokom zimskog semestra 1967/68 godine, i to na čuvenoj ciriškoj Psihijatrijskoj univerzitetskoj klinici Burghelcli, na kojoj je Manfred Blojler radio. Kao što je poznato, upravo će na ovoj klinici, kao mlad lekar i asistent Eugena Blojlera, svoju karijeru započeti i Karl Gustav Jung.

¹² Tokom 1983. godine Nastović će boraviti na Klinici za dinamičku psihijatriju kod Minhena, koju je tada vodio Ginter Amon, i neposredno se upoznati se njegovim stručnim i naučnim radom, posebno na Amonovom testu, kao i sa radom njegovih saradnika, što će potom koristiti i u svojoj praksi.

njene i na oblast kulture, pre svega na sagledavanje ličnosti značajnih pisaca i naučnika, kao i njihovih dela. Zapravo, najveći doprinos Ivana Nastovića sastoji se u tome što je prvi na naše prostore uveo *jedan tada sasvim nov, dubinsko-psihološki način mišljenja*, i praktično ga primenio. Ako „*misliti znači naučiti se novom viđenju*“¹³, kako ističe Alber Kami, a rado ga citira Nastović, rekli bismo da gotovo da ne postoji ništa dragocenije od toga da nas neko nauči novom načinu mišljenja i viđenja stvari. Time se otvara jedan potpuno nov svet – svet za sebe, što je upravo učinio dr Nastović, kako svojom profesionalnom praksom tako i naučnim radovima, i to najpre uže stručnim knjigama, a potom i monografijama koje imaju širi kulturni značaj.

Rad Ivana Nastovića se može podeliti na tri celine, koje su, budući da se jedna na drugu oslanjaju i nadovezuju, međusobno povezane i isprepletane. Njih reprezentuju:

1) *Četiri usko stručne knjige* udžbeničkog tipa, u kojima je obrađena celokupna psihijatrija. Reč je o knjigama u kojima su kompletno sagledane neuroze (*Neurotski sindromi*, 1981), psihoze (*Psihopatologija ega*, 1988), problem psihopatije (*Ego-psihologija psihopatije*, 1982), kao i jedan dijagnostički praktikum (*Dubinsko-psihološki dijagnostički praktikum*, 1985). Te knjige su značajne kako zbog važnih teorijskih pitanja kojima su posvećene tako i zbog slučajeva iz kliničke prakse koje dr Nastović navodi, opet u skladu sa jednom od njemu omiljenih rečenica Mirče Elijade: „Ništa ne vredi toliko koliko dobar primer, konkretna činjenica“¹⁴.

2) *Dve knjige o tumačenju snova: Psihologija snova i njihovo tumačenje* (prvo izdanje iz 2000, i šesto, dopunje-

¹³ Sva isticanja, ukoliko nije drugačije naznačeno O. Ž.

¹⁴ Mirča Elijade, *Sveto i profano*, preveo Zoran Stojanović, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad, 2003, str. 72.

no i prerađeno izdanje iz 2012. godine), i *127 protumačenih snova* (2008). Jedinstvenost Nastovićevih knjiga o snovima ostvarena je zahvaljujući njegovom *trodimenzionalnom pristupu*, to jest, zahvaljujući integraciji Frojdove psihoanalize, Jungove analitičke psihologije i Sondijeve šikzal-analize, praćenom mnoštvom primera iz njegove višedecenijske prakse.

3) *Sedam knjiga* u kojima su, s jedne strane, protumačeni snovi poznatih ličnosti: *Anima Laze Kostića* (2004), *Zapisi o nesanicima Ive Andrića u svetlu dubinske psihologije* (2005) i *Snovi Margerit Jursenar u svetlu psihologije K. G. Junga* (2009) ili je, sa druge strane, dubinsko-psihološki sagledan neki umetnik, odnosno naučnik, i njegovo delo: *Arhetipski svet Desanke Maksimović* (2003), *Seobe Miloša Crnjanskog u svetlu snova Vuka Isakovića* (2007), *Arhetipski svet Nikole Tesle* (2010) i *Letnji san Isidore Sekulić* (2011).

Imajući u vidu široko polje interesovanja i rada dr Ivana Nastovića, najpre ćemo govoriti o njegovom naučnom i praktičnom doprinosu psihologiji i psihoterapiji na našim prostorima, kao i o značaju njegovih uže stručnih knjiga, potom o njegovom radu na snovima i kapitalnoj knjizi *Psihologija snova i njihovo tumačenje*, koju je smatrao „svojim životnim delom“¹⁵, što ona nesumnjivo jeste, a potom i o knjigama u kojima je dubinsko-psihološki sagledao neke od domaćih i svetski značajnih književnika i naučnika i njihovo stvaralaštvo. Na kraju ćemo pokušati da se približimo dr Ivanu Nastoviću i, koliko je to moguće, izbliza osmotrimo njegov konkretan, svakodnevni, praktični rad sa ljudima, uključujući i način na koji je dve decenije vodio iskustvene grupe za tumačenje snova u Beogradu, uvodeći prvi tu metodu na naše prostore u okviru Centra koji je

¹⁵ Ivan Nastović, *Psihologija snova i njihovo tumačenje*, Prometej, Novi Sad, 2012, str. 17.

osnovao, a koji danas, nastavljajući da radi ono što je dr Nastović započeo, nosi njegovo ime.

Dubinsko-psihološki način mišljenja

Nema sumnje da su susret sa Leopoldom Sondijem i specijalizacija koju je kod njega završio presudno uticali na Ivana Nastovića i njegov profesionalni rad, pri čemu je i sâm Nastović, od svoje prve do poslednje knjige, naglašavao da je Sondijeva glavna zasluga to što ga je „uveo u dinamički, tačnije dubinsko-psihološki način mišljenja“, odnosno „u čudesno lep i čudesno zagonetan svet dubinske psihologije“¹⁶.

Uz Sigmunda Frojda, koji je otkrio individualno nesvesno, i Karla Gustava Junga, koji je otkrio kolektivno nesvesno, Leopold Sondi je otkrio familijarno nesvesno i time utemeljio jedan od tri danas poznata „jezgrovna pravca“ dubinske psihologije, koju čine Frojdova psihoanaliza, Jungova analitička psihologija i Sondijeva šikzal-analiza. Sondi je, međutim, težio njihovoj integraciji, to jest ujedinjenju ta tri pravca, i to pod primatom analize ega. Jer, tek svest i nesvesno čine funkcionalnu, totalnu psihu, a njihova dinamička, stvaralačka sinteza donosi jedan nov kvalitet, koji nije posebno sadržan ni u svesnom ni u nesvesnom delu psihe. Sondi je stoga shvatio da nije dovoljna samo integracija tri poznata nesvesna sloja, već je neophodna i integracija psihologije svesti sa psihologijom nesvesnih sadržaja, pri čemu ključnu ulogu ima ego, kao regulator i integrator nesvesnog.

Istina, i sâm Frojd je pred kraj života uvideo važnost i značaj svesti, ističući da bismo „bez svetiljke kvaliteta

¹⁶ Ovim rečima Nastović se zahvalio Leopoldu Sondiju u predgovoru svoje prve knjige *Neurotski sindromi*, odnosno u posveti poslednje, *Uvod u dubinsku psihologiju*, koja se sada nalazi pred čitaocima.

svesnosti bili izgubljeni u tami dubinske psihologije“.¹⁷ O tom problemu je kasnije pisala i Ana Frojd, primetivši da se psihoanaliza dugo bavila isključivo analizom nesvesnog, i čak zazirala od analize svesti, smatrajući da bi je takva vrsta interesovanja udaljila od sopstvenih osnova. Ipak, kasnije je uočeno da učenje o nesvesnom mora biti prošireno i dopunjeno analizom ega, pa su oba polja proučavanja postala sastavni deo psihoanalize, koja se od analize nesvesnih sadržaja sve više pomerala ka analizi ega. Na to su svakako uticali i stavovi Karla Gustava Junga, a potom i Leopolda Sondija, u čijim učenjima su ego i svest dobili svoj puni i pravi značaj.

Sledeći izuzetno zahtevne principe rada svog učitelja Sondija, za čiju primenu je, osim poznavanja psihologije svesti, neophodno i poznavanje sva tri jezika nesvesnog – jezika simptoma (Frojd), jezika simbola (Jung) i jezika izbora (Sondi) – Ivan Nastović je u okviru svoje profesionalne delatnosti primenjivao psihoterapiju integrativnog tipa, kao što je u svojim monografijama svim dubinsko-psihološkim problemima pristupao trodimenzionalno. Tome su, svakako, doprinele njegove edukacije u dvema prestonicama psihoanalize: jer ako je Beč prva, Ciriš je nesumnjivo druga prestonica dubinske psihologije.¹⁸

Kada se osvrnemo na profesionalni razvoj Ivana Nastovića i pomeranje akcenata u njegovim interesovanjima,

¹⁷ Sigmund Frojd, *Autobiografija; Nova predavanja za uvođenje u psihoanalizu*, preveli Vladeta Jerotić i Nikola Volf, Matica srpska, Novi Sad, 1979, str. 160.

¹⁸ Pojam *psihoanaliza* je znatno uži od pojma *dubinska psihologija*, budući da se psihoanaliza bavi samo analizom individualnog nesvesnog, dok dubinska psihologija podrazumeva istraživanje i individualnog (Frojd), i kolektivnog (Jung) i familijarnog (Sondi) nesvesnog, kao i analizu ega. Pri tome, osim tri pomenuta jezgrovna pravca dubinske psihologije, postoje i njeni rubni, periferni pravci (koje su zasnovali Adler, Hornaj, From, Salivan, Binsvanger, Perls, Bern, Moreno i drugi).